

Н.А. Бахчеван, студентка групи
ПВШ – 10 – Г-1 Інституту
менеджменту та психології ДВНЗ
«УМО» НАПН України

РОЛЬ ТА МІСЦЕ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. У статті розглядається культура спілкування студентів як складова професійної підготовки. Проаналізовані дефініції «спілкування», «культура спілкування». Визначено роль і місце культури спілкування студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: спілкування, культура спілкування, професійна компетентність, студент.

Аннотация. В статье рассматривается культура общения студентов как составляющая профессиональной подготовки. Проанализированы дефиниции «общение», «культура общения». Определены роль и место культуры общения студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: общение, культура общения, профессиональная компетентность, студент.

Annotation. The article deals with the culture of communication students as part of professional competence. Analyzed the definition: "Communication", "culture of communication". The role and place of cultural communication students.

Keywords: communication, culture, communication, professional competence, student.

Актуальність. Сучасне реформування освітньої галузі, визначено Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти. У зазначених документах передбачається демократизація та гуманізація освіти шляхом звертання до особистості учня.

Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти наголошується: «В Україні має стверджуватися стратегія прискореного, випереджального розвитку освіти й науки, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сутнісних сил особистості, які забезпечують її самоствердження й самореалізацію» [3, с. 2].

Тому актуальними на сьогодні постають питання розвитку особистості та її самореалізації в колективі. Культура відіграє все більшу роль у формуванні

та зміцненні громадянського фундаменту суспільства, розвитку творчих здібностей людини, побудові соціального, демократичного, правового суспільства. Вона впливає на всі сфери індивідуальної життєдіяльності: працю, побут, спосіб життя й мислення.

Аналіз досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. В останній час з'явився цілий ряд робіт, у яких досліджуються проблеми спілкування взагалі, та професійного зокрема.

Так, аналіз методологічних проблем спілкування викривається в роботах К. О. Абульханової-Славської, О. О. Бодальова, Л. П. Буєвої, М. С. Кагана, С. Д. Максименка, О. М. Леонтьєва, О. О. Леонтьєва, Б. Ф. Ломова та ряду інших. У працях Г. О. Балла, В. М. Галузяка, А. Б. Добровича, М. М. Заброцького, В. О. Кан-Каліка, Я. Л. Коломінського, М. Н. Корнева, С. О. Мусатова, Н. В. Чепелевої, Ю. М. Швалба, Т. І. Федотюк, Т. С. Яценко розкриваються різні сторони професійного спілкування.

Становлення комунікативної компетентності висвітлюється як у працях, присвячених спілкуванню взагалі: Ю. М. Жукова, М. І. Лісіна, В. В. Рижов, В. В. Рубцов, Л. А. Петровська, так і в дослідженнях проявів особливостей спілкування у зв'язку з підготовкою спеціалістів у вищих навчальних закладах.

Отже, актуальність зазначеної проблеми, що засвідчив здійснений аналіз літератури, значущість та недостатня розробленість прикладних аспектів проблеми зумовили вибір теми статті: **«Роль та місце культури спілкування студентів у системі професійної підготовки».**

Мета статті: визначити роль і місце культури спілкування студентів вищих навчальних закладів у системі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Для більш чіткого розуміння та визначення ролі та місця культури спілкування студентів у системі професійної підготовки необхідно розкрити сутність основних дефініцій: «культура», «спілкування», «культура спілкування».

Під культурою традиційно, у широкому розумінні визначається сукупність матеріальних, практичних і духовних надбань суспільства які відображають рівень його історичного розвитку, втілюються в повсякденній діяльності людини, знаходять відображення у її соціальних, моральних, естетичних та інших характеристиках. У вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства. Вона охоплює собою систему освіти, виховання, духовної творчості, включає в себе ті установи й організації, які забезпечують означені процеси: школи, ВНЗ, музеї, театри, бібліотеки, інші культурні заклади, а також творчі спілки тощо. Поняттям культура часто позначають рівень вихованості й освіченості людини, рівень оволодіння нею тією чи іншою сферою знань та діяльності. У цьому випадку фіксуються якості людини, спосіб її поведінки, ставлення до інших людей, до праці тощо. Адже основою культури є людяність, гуманізм; її гуманістичний характер реалізується через всебічний розвиток людини, виявлення її сутнісних сил і здібностей.

Так філософи трактують культуру як систему, що історично розвивається, своєрідних програм людської поведінки, спілкування, дій [6]. Тобто ці програми не унаслідуються, вони транслуються чи передаються від покоління до покоління завдяки вихованню, освіті, через знання, літературу, мистецтво.

Видатний соціальний антрополог Е. Тейлор надає таке визначення: «Культура... це складне ціле, що включає до себе знання, вірування, мистецтво, мораль, закони, звичаї й інші здібності й звички, що засвоюються людиною як членом суспільства» [2, с. 133].

Формування культури майбутнього спеціаліста – мета сучасної освіти.

Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, умінням, навичками, результатами діяльності, взаємовпливами і корекцією поведінки тощо. Найважливішим засобом спілкування є ідіоетнічна мова.

Говорячи про природу спілкування, необхідно визначити його цілі, мотиви, функції.

Цілями спілкування може виступати психологічний контакт або психологічні взаєностосунки партнерів. Звідти розглядаються мотиви: модальні – задоволення від процесу спілкування або з'ясування відношень, чи диктальні мотиви – предметна взаємодія, що пов'язується з наданням інформації з метою спонукання до дії, бажання змінити погляди, здійснити емоційну підтримку партнера [1].

Внаслідок з'ясування цілей спілкування визначаються й його функції:

- контактна – установлення контакту з метою отримання й передачі повідомлень, підтримка зв'язку між партнерами;
- інформаційна – обмін повідомленнями, думками, рішеннями;
- спонукальна – стимуляція активності партнера у виконанні певних дій;
- координаційна – взаємне орієнтування й узгодження дій у процесі сумісної діяльності;
- розуміння – об'єктивне сприйняття, розуміння смислу повідомлення, взаєморозуміння;
- емотивна – емоційна підтримка з боку партнера, очікування зміни власних почуттів, станів за допомогою емоційної підтримки співбесідника;
- установлення відношень – усвідомлення й закріплення свого соціального, рольового, ділового статусу у міжособистісних зв'язках спільноти;
- впливу – змінювання стану, поведінки, ціннісних орієнтацій партнера.

За особливостями мети спілкування, виокремлюються й рівні:

- соціально-рольовий рівень – в залежності від соціальної ролі особистості здійснюються рольові очікування, що й пов'язується з демонструванням знання правил, норм соціального середовища,

спілкування виявляє ритуальний характер;

- діяльнісний рівень – розгортається у межах сумісної діяльності, партнери оцінюються за діловими якостями, спілкування носить дистантний характер;

- інтимно-особистісний рівень – задоволення потреби у розумінні, психологічній підтримки, виявляє довірчий характер.

Структурно спілкування можна уявити у вигляді акта, що включає наступну взаємодію:

- перцептивну (процес сприйняття один одними партнерами, пізнання),

- комунікативну (використання засобів спілкування, вербальних чи невербальних, або техніки спілкування),

- інтерактивну (взаємодія людей у сумісній діяльності) сторони [].

Важливу роль у розкритті сутності культури спілкування відіграють моделі спілкування – соціологічні, психологічні, семіотичні.

Фактично спілкування показує як культуру окремої особистості, так і мікро- й макрогрупи, особливості процесу пізнання, формування особистості, її відношення до себе, світу. Саме в цьому й полягає головне положення, що культура спілкування висвітлює основні чинники ефективної професійної реалізації особистості, звісно, й її життєвої успішності.

Звичайно, соціалізація поколінь створює умови для існування суспільства, що відбувається й завдяки системі освіти. Сьогодні серед суттєвих проблем розвитку відкритого суспільства з орієнтацією на міжнародні цінності є неадекватність національної системи освіти новітнім вимогам до соціалізації індивіда. Сучасний вищий заклад – це соціокультурний інститут, який забезпечує можливість становлення індивідуальності, професіонала з розвинутими вміннями соціально-комунікативної компетентності. Це питання є ключовим для практики навчання й виховання нового покоління, здатного до активної участі у

розвитку суспільства, актуальної потреби в індивідуальній творчості, відповідальності, усвідомлення своєї унікальності.

У зв'язку з цим висувуються вимоги до загальної освіти сучасного випускника. В національних вимогах модель спеціаліста характеризується:

- почуттям своєї гідності;
- громадськістю;
- толерантністю;
- орієнтацією на соціальне й професійне самовизначення й самореалізацію;
- здатністю самостійно приймати рішення і нести відповідальність;
- сформованістю культури спілкування, комунікативної компетентності.

Таким чином, культура спілкування, комунікативна компетентність постають не тільки особистісними властивостями, що необхідні для гармонійного розвитку особистості, а й набувають державного значення як фактори успішної професійної реалізації громадянина. Тому, із зростаючою значущістю постає питання розкриття сутності культури спілкування.

Культуру спілкування ми розуміємо як сукупність достатньо сформованих її структурних компонентів:

- знання у сфері комунікативних дисциплін (психологія, педагогіка, конфліктологія, логіка, риторика, культура мовлення й т.і.);
- комунікативні та організаторські здібності;
- здатність до емпатії;
- розвинутий самоконтроль;
- культура вербальної й невербальної взаємодії.

Певна річ, кожний з компонентів відтворює низку умінь: наприклад, комунікативні й організаторські уміння опосередковуються уміннями чітко й швидко встановлювати ділові контакти, проявляти ініціативу, кмітливість, винахідливість в умінні здійснювати психологічний вплив, базуючись на

адекватному сприйнятті й розумінні особливостей особистості, активно взаємодіяти у сумісній діяльності.

Якраз самоконтроль чи уміння регулювати свою поведінку поширюється й на поведінку співрозмовника, уможлиблює моделювання співбесідника, знаходження продуктивних засобів реагування у конфліктних ситуаціях, ініціювання приємного психологічного клімату, прогнозування розвитку міжособових відносин.

Здатність до емпатії проявляється як уміння відчувати іншого, співчувати, здійснювати емоційну підтримку.

Очевидно, що культура вербальної й невербальної взаємодії – володіння технікою мовлення, риторичними прийомами, технікою аргументації й проведення спорів; відповідне використання понятійно-категоріального апарату, виконання мовної дисципліни, використання невербальних засобів. У цілому культура – це універсальна система спілкування людей на всіх рівнях – від міжіндивідуального до рівня поколінь.

Таким чином, із сказаного чітко постає суть культури спілкування, яку частіше розглядають як систему внутрішніх ресурсів, які необхідні для створення ефективної комунікації у певному колі ситуації особистісної взаємодії.

На нашу думку, можна говорити про культуру спілкування особистості як про систему якостей, що включає:

- креативність;
- культуру мовної дії;
- культуру самонастроюванню на спілкування й психоемоційної регуляції власного стану;
- культуру жестів і пластики рухів;
- культуру сприйняття комунікативних дій партнера спілкування;
- культуру емоцій.

Культура спілкування є вагомої складової професіоналізму.

Професіоналізм – це найвищий прояв компетентності у конкретній діяльності. Однак не можна зводити професіоналізм тільки до професійних навичок. Професіонала треба розглядати як складну систему, що має зовнішні й внутрішні функції (психічні).

Професіоналізм ми розглядаємо у сув'язності з компетентністю. Проте, компетентність – фактор, що створюється з:

- 1) детальних знань із предмета, об'єкта діяльності;
- 2) умінь розбиратись у будь-яких нестандартних питаннях, що пов'язані з діяльністю;
- 3) умінь, здібностей пояснити будь-які явища, пов'язані з діяльністю;
- 4) здатність точно оцінювати якість роботи та її наслідки.

Це і є те, що можна назвати компетентність або багаторівневе утворення, яке включає компоненти когнітивного, експресивного, інтерактивного характеру. Це складна система внутрішніх якостей особистості спеціаліста, знань, умінь. Усе це пов'язано із глибинними якостями особистості – потребою у спілкуванні, вірою в себе, самооцінкою.

У межах нашого аналізу особливої уваги набуває комунікативна компетентність, як одна з важливих компонент компетентності, й культури спілкування взагалі, що впливає в цілому на успішність, ефективність майбутнього спеціаліста.

Комунікативна компетентність – це система засобів регуляції спілкування [4].

Проблема формування комунікативної компетентності студента є ще більш актуальною у зв'язку із зміною парадигми у сучасній освіті.

Щодо комунікативної культури, то слід сказати, що це головна складова поняття культури взагалі.

Культура спілкування студента багато в чому визначає соціально-психологічну атмосферу в освіті, стан суспільної моралі, успіх діяльності в цілому. Проблема формування комунікативної компетентності студента

виступає важливою частиною широкої та складної проблеми формування професійно-значущих якостей.

Компетентність у спілкуванні ґрунтується на готовності й умінні здійснювати контакти на різних дистанціях – віддаленої чи близької. Труднощі іноді пов'язані з інерційністю позиції – володінням якоюсь однією з них та її реалізацією, незалежно від характеру партнера, особливостями ситуації.

У цілому компетентність у спілкуванні пов'язана з оволодінням не якоюсь однією позицією, як найефективнішою, а з адекватним пристосуванням до їх різноманітності.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу наукової літератури ми дійшли висновку, що культура спілкування особистості, як і комунікативна компетентність, не виникає на порожньому місці, вона формується. Її основу складає досвід людського спілкування на рівні мікро- й макрогрупи. Основними джерелами комунікативної компетентності є досвід народної культури; знання мов спілкування, що використовуються народною культурою; досвід міжособового спілкування; досвід сприйняття мистецтва. Таким чином, культура спілкування є необхідною умовою успішної реалізації особистості у системі професійної підготовки.

Література

1. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – М. : Знание, 1979. – 47 с.
2. Мудрик А.В. Общение в процессе воспитания: Учеб. пособие для студентов вузов / А.В. Мудрик. – М.: Пед. общество России, 2001. – 318 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К. : Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – С. 345 – 367.
4. Радевич-Винницький Я. Етикет и культура спілкування / Я. Радевич-Винницький. – Львів : СПОЛОМ, 2001. – 223 с.
5. Тимченко І. І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: Автореф. дис... канд. пед. наук / І. І. Тимченко. – Х., 2001. – 20 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; Редкол.: В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов та ін. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.